

i y i k i k i t a p l a r v a r . . .

TİMAŞ YAYINLARI

İstanbul 2025

timas.com.tr

ÖYLE GEÇER Kİ ZAMAN

Teoman Duralı Kitabı

TİMAŞ YAYINLARI | 6548
Hatırat-Nehir Söyleşi | 60

YAYINA HAZIRLAYAN
Ayşe Yılmaz

PROJE EDITÖRÜ
Neval Akbıyık

KAPAK TASARIM
Ravza Kızıltuğ

KAPAK FOTOĞRAFI
Habertürk Gazetesi/Tayfun Çetinkaya

İÇ TASARIM
Tamer Turp

1. BASKI
Kasım 2025, İstanbul

ISBN
ISBN: 978-625-6767-68-3
9 786256 767683

TİMAŞ YAYINLARI
Bahçelievler Mah. Zübeyde Hanım Cad. No: 8
Üsküdar / İstanbul Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
f x t timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
WPC Matbaacılık
Osmangazi Mah. Mehmet Deniz Kopuz Cad. No: 17-1
Esenyurt / İstanbul
Tel: (0212) 886 83 30
Matbaa Sertifika No: 50884

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

ÖYLE GEÇER Kİ ZAMAN

TEOMAN DURALI KİTABI

Söyleşi: Ali Değermenci

Yayına Hazırlayan: Ayşe Yılmaz

TEOMAN DURALI

1947'de Kozlu'da (Zonguldak) doğdu. İlkokulu Ankara, orta ve lise eğitimini TED Ankara Koleji'nde tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi'nde Felsefe ve Biyoloji öğrenimi gördü. Aynı üniversitede 1975'te asistan, 1977'de Felsefe doktoru, 1982'de doçent, 1988'de profesör oldu. Duralı, muhtelif dillerde yayınlanmış pek çok makale ve kitabın müellifidir.

Bazı telif eserleri: *Çağdaş Küresel Medeniyet* (2000), *Felsefe-Bilim Nedir?* (2006), *Sorun Nedir?* (2006), *Aklın Anatomisi Salt Aklın Eleştirisinin Teshrihi* (2010), *Felsefe-Bilimin Doğuşu* (2011), *Omurgasızlaştırılmış Türklük* (2012), *Kutadgubilig Türkçenin Felsefe Sözlüğü* (2013), *Hayatın Anatomisi: Canlılar Bilimi Felsefesi Evrim ve Ötesi* (2018), *Felsefe-Bilimin Odağında Metafizik* (2019), *A New System of Philosophy-Science from the Biological Standpoint* (2019), *Öyle Geçer ki Zaman: Teoman Duralı Kitabı* (2020).

ALİ DEĞERMENCİ

Gazeteciliğe 1991 yılında Trabzon'da başladı. Muhabirlikten genel yayın yönetmenliğine kadar gazetecilikte 34 yılı geride bıraktı. 1996 yılında Avrasya feribotunun kaçırılmasını dünyaya ilk duyuran gazeteci unvanına sahip olan Değermenci, TRT Haber, A Haber, TRT Türk, 24 TV gibi birçok kanalda çalıştı. "Hayatımız Siyaset", "Müzakere" "Yeni Dünya Düzeni" gibi programlara imza attı. Farklı gazetelerde çeşitli yazıları yayınlandı. Sabah ve Takvim'de haftalık röportaj yazarlığı görevini üstlendi. Ayrıca bazı belediye ve kurumlarda kültür-sanat danışmanlığı yaptı. Son yıllarda Ekotürk TV Genel Yayın Yönetmenliği, Milliyet Gazetesi köşe yazarlığı ve Rekabet Dergisi Yayın yönetmenliği görevlerini yaptı. Şu an TRT TÜRK televizyonunda "Akli Selim" programına devam etmektedir. Yayınlanmış iki kitabı bulunuyor...

AYŞE YILMAZ

İstanbul Üniversitesi Felsefe ve Urdu Dili'nden 2015'te mezun olduktan sonra 29 Mayıs Üniversitesi'nde Felsefe bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. *Aşkar'da* hikâyeleri, *CF*, *Hayal Perdesi*, *Film Arası*, *Arka Kapak*, *sinifesto*, *tss.org.tr* ve *perspektif.online'da* sinema ve çeşitli konularda yazıları yayımlandı. Şer'i Siciller Arşivi ve BİSAV Türk Sineması Araştırmaları'nda (*tss.org.tr*) çalıştı. Hâlen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'nde Felsefe Doktorasını yaparken editörlük çalışmalarına devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM	
İKİ SAVAŞCI MİLLETİN İZDİVÂCI.....	17
İKİNCİ BÖLÜM	
HİLDA - SABİH DURALI.....	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
1940LAR	
MAHRUMİYET VE HÜZÜN.....	65
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
1950LER	
RUSYA KORKUSU.....	133
BEŞİNCİ BÖLÜM	
1960LAR	
DÜNYAYA AÇILAN PENCERE	165
ALTINCI BÖLÜM	
OKUMA HUMMASI.....	211
YEDİNCİ BÖLÜM	
GERÇEĞİN DAYANILMAZ HAFİFLİĞİ.....	243
SEKİZİNCİ BÖLÜM	
1970LER	
ZORLU SEÇİM FELSEFE-BİLİM.....	253
DOKUZUNCU BÖLÜM	
AVRUPA MACERASI.....	279

ONUNCU BÖLÜM	
BİR YUDUM HAYAT.....	305
ON BİRİNCİ BÖLÜM	
1980LER	
YERELİ VE DÜNYAYI BİLMEK	329
ON İKİNCİ BÖLÜM	
1990LAR - 2000LER	
BİR ÇAĞIN HULÂSASI.....	367
ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SON BİR DEVRÂLEM.....	389
SÖZSONU	408
HÂL TERCÜMESİ	
ŞABAN TEOMAN DURALI.....	417
FOTOĞRAFLAR	431

TAKDİM

İnsan belirli bir yaşa veya döneme gelince hayatı ve dünyaya neden geldiğini sorgulamaya başlar. Sorgulama insandan insana değişir. Çocukluk ve gençlik çağları hayatın içinde savrulur. Orta yaşlarda veya demlenmeye başlandığında, hem insanın kimliği hem de hayatla ilişkisi başka bir yöne doğru akar. Bunun öncesindeyse insan hep kendi ile savaşıyor, didişir ve sürekli bir yol bulmaya çalışır.

İnsan sorgular ve çevresi ile kurduğu ilişkilerden, aldığı eğitimden, okuduğu kitaplardan, seyrettiği filmlerden, dinlediği müziklerden, gördüğü yerlerden etkilenir. Ama insan en çok ailesinden etkilenir. Buradan yola çıkarak hayata dair birçok tecrübeler edinir ve kişiliğinin inşaatını onun üzerine binâ eder. En azından benim hayatım için bu böyle.

Hayatımda en çok iz bırakan kişi babamdı meselâ. Onunla öyle onlarca yıllık bir geçmişimiz olmadı, olmadı. Daha sekiz yaşındayken, babam kırkına bir yıl kala âni bir kalp krizi sonucu hayatını yitirdi. Dünyaya çok farklı bakan, heyecanlı, bilgili, kültürlü, dünyada neler olup bittiğini çok zor şartlar altında da olsa anlamaya ve yorumlamaya çalışan biriydi. Birlikte geçirdiğimiz kısa süre içinde bana verdiği öğütler hep yolumu aydınlattı. “Yerde gazete kâğıdı görsen alıp okumalısın” dedi ve ben yirmi dokuz yıldır gururla yapmaya çalıştığım gazetecilik mesleğini seçtim. “İnsanın kendini geliştirmesi için kitapları olmalı ve çok okumalı” diye tembihledi. Bugün bir oda dolusu kitabım ve bir kütüphanem var. Hayatımda bunun gibi birçok olayın temeli onunla geçen sekiz yılda atıldı. Babam benim deniz fenerim oldu. Hâlâ da öyle.

İnsanın kimliğinin ve kişiliğinin oluşmasında ailesi kadar yaptığı iş, bulunduğu ortam, coğrafya ve yaşadığı dönem de ciddi katkı sağlar. Gerçi yaşadığım dönemin bir lütuf mu, yoksa bir ceza mı olduğuna henüz karar verebilmiş değilim. Çinliler birine beddua edeceklerinde “Olağanüstü dönemlerde yaşayasın” derlermiş ya, buradan bakınca biraz beddualı bir çağa denk gelmişim

hissine kapılıyorum. Çünkü 20. yüzyılda doğup 21. yüzyıla adım atan ve bu yüzyıl içinde hayata veda edecek olan ben ve çağdaşlarım, çok sancılı ve sorunlu zamanlardan geçtik; tüm bu evreleri buram buram yaşadık.

Bu çağa rağmen edindiğim dostlarım da, hayatımın rotasını oluşturmuştur. Bazen kendime “Hayatımda ne biriktirdim?” diye sorarım. Çok iyi dostlar biriktirdim. Her ne kadar insan, vicdanına danışmadan iş yapmamaya çalışsa da, başarılarımızı takdir edecekler etrafımızdaki insanlar, dostlarımızdır.

Ve kitaplar... Okumaktan hoşlandığım ve içinde kaybolduğum eserler... Kitaplarla dostluğum gençlik çağlarımda başladı. Asıl adı Samuel Langhorne Clemens olan Amerikalı yazar Mark Twain ile tanışmam 1980'lere rastlar. Onun kitaplarını okumadan önce televizyona uyarlanan ünlü çocuk romanı *Tom Sawyer'in Maceraları*'nı izlemiştim. Mark Twain, kitapları kadar sözleri de hayatımda iz bırakmış bir yazardır. “İyi dostlar, iyi kitaplar ve bir de huzurlu bir vicdan; işte ideal hayat!” sözü, hayatımın belirleyici ana aksını oluşturmuştur.

Bu süreçte hiç ayırmadan farklı konularda birçok kitap okudum. Sonra belirli alanlar seçtim: Tarih, roman, resim, mimari ve son olarak da felsefe. Felsefe ile tanışmamın ardından bu alana oldukça ilgi duydum. Hâlâ da okumaya, dinlemeye ve izlemeye devam ediyorum.

İşte Teoman Duralı ile yollarımız tam da bu noktada kesişti. Onunla şahsen tanışmadan, önce kitaplarını tanıdım. Giderek merakım arttı ve yazdıklarının tutkunu oldum. Bir röportaj vesilesi ile bir araya geldiğimizde, okuduklarımdan aşına olduğum Hoca'ya, deyim yerindeyse bağlandım. Teoman Hoca'nın kitaplarını okumak ve anlattıklarını dinlemek, felsefeye olan bağlılığımı da arttırdı. Hele zaman zaman anlattığı hayat hikâyesinden kesitler beni daha bir derinden etkiledi. Milyonda bir insana nasip olacak bir hayatı dinlerken bir madenci gibi çok değerli bir cevher bulmanın sevincini yaşadım. Çocukluğundan gençliğine, başını alıp gitmelerinden vicdan muhasebelerine, aşkla tuttuğu akademiye ve araştırmalarına kadar anlattığı birçok konu beni ölesiye heyecanlandırdı.

Bu heyecan beni, Hoca'yla bir nehir söyleşi yapma fikrine sürükledi. Çok geçmeden de hızlı bir planlamayla bu kitabın temellerini atacak söyleşilere başladık. Hoca'nın dersleri, katıldığı programlar, yazdığı kitaplar ve ailesiyle geçirdiği vakitlerden fırsat buldukça bazen birkaç saat, bazen de 5 – 6 saat süren keyifli görüşmeler yaptık. İlk olarak, Osmanlı İmparatorluğu'na dek uzanan ailesinin hikâyesini resmetmesiyle işe koyulduk. Sonrasında çocukluğuna dair izlenimleri eşliğinde Cumhuriyet tarihini adım adım yürüyerek bugüne geldik. Yaklaşık yirmi yıl kadar önce bir kitap okumuştum. Kitabın bir bölümü, o sıralar dünyada yükselmeye başlayan, ülkemizdeyse henüz farkedilmeyen bir

alan olan doğal ürünlerle ilgiliydi. Market raflarında yan yana duran doğal ve yapay ürünlerin küçük ama ilginç hikâyesiydi anlatılan. Kitapta, diğerinden çok daha pahalı olmasına rağmen insanların yine de doğal zeytinyağına rağbet ettiğinden bahsediliyordu. Bu rağbetin nedeni ise, doğal olan şişenin üzerindeki küçük fiyat etiketi ve zeytinyağının bin yıldan beri süregelen geleneksel yöntemlerle üretildiğine dair yazılmış kısa bir yazıydı. Modern insanın hayhuy içinde geçen hayatında hikâyeyi unuttuğunu veya yaşayamadığını dile getirerek hikâyelerin sıcaklığının önemini vurguluyordu yazar. Aynı şekilde biz de bu kitapta, Hoca'nın başından geçen olaylar, hikâyeler, yaşadığı döneme ilişkin ayrıntılar veya tanıklıklar ve bugünün dünyasına ilişkin değerlendirmelerle örülü anlatılarını bir dönem okumasına, sözlü bir tarih anlatısına dönüştürmek için yola koyulduk.

Fakat kitap sadece bir dönem okumasından ibaret değil. Bir hakikat yolcusunun hikâyesi aynı zamanda. Hoca, ailesinden aldığı kültürel arka planla gezip gördüklerini birleştirmiş, birçok alanda araştırmalar yapmış çok farklı dönemlere şahitlik etmiş biri. Bitmek tükenmek bilmeyen araştırma, okuma merakıyla, hayatın gündelik akışında elde edilen hazine niteliğinde bir tecrübe menbaı. Ve dünyada olup biten tartışmalara kendince çözüm önerileri, değerlendirmeler ve felsefi analizlerle ilerleyen, hakikatin peşinde uzun bir yürüyüş Hoca'nın hayatı.

Evet, bu kitap, bir Teoman Duralı Kitabı.

Hiçbir zaman sevedemediği okul yıllarından birçok yabancı dili kendi başına öğrenmesine, Zonguldak'ta geçen çocukluk yıllarından dayısı ile aralarında geçen muhabbetlere, babası ile anlaşmazlıklarından Norveç'teki denizcilik okulunda kaptan olma isteğine ve Kapalıçarşı'da çalışmasına kadar bir sürü hikâye, birçok olay ve bir o kadar anı... Türk siyasi hayatına damgasını vurmuş siyasetçiler ile dostluklar, akademide yaşanan gerilimler, eşi ve çocukları ile geçen zamanlar...

Hele Hoca'nın, onlarca yıl öncesinde yaşamış bir kişinin görüntüsündeki detayları o gün gibi aktarması, ciltler dolusu ansiklopedi tutacak kadar anıları ve tarihleri yerli yerine koyabilme yeteneği ile kıvrak zekâsı... Net ve berrak bir zihin örneği.

İşte tüm bu anılar ve yaşanmışlıklar perdesinde Teoman Duralı da, hayatımda derin izler bırakan babam gibi, etkilendiğim birkaç kişiden biri oldu. Onun konuşmalarını dinlemek bende, farklı bir hâle bürünüp dünyaya gökyüzünden bakıyormuşum izlenimini uyandırdı. Çünkü hem dünyaya bakışı

hem de hayatı, bir sinema filmi gibi bazen acı, bazen hüzünlü, bazen de hiç bitmeyecek heyecanlı güzel hikâyelerden oluşmuş bir romanı okumak gibiydi.

Bu kitabın oluşmasında, öncelikle Teoman Hoca'nın müthiş gayreti ve desteğini zikretmek gerekir. Onca meşguliyeti arasında vakit ayırdı ve sorularımızı cevaplandırıp bize farklı ufuklar açtı. Hoca'nın yıllardır kitaplarının editörlüğünü yapan Ayşe Yılmaz da bütün görüşmelerde yanımızdaydı. Deşifreleri tek tek gözden geçirip tarihsel bütünlüğe ve Hoca'nın kendine has imlâsına riayet ederek metni düzenledi. Ayşe Hanım'a da verdiği büyük destek için minnettarım. Sadece 'bir felsefecinin hayatı' şeklinde okunamayacak bu kitap, Teoman Duralı'nın bütün hayatı boyunca gördüğü, okuduğu, araştırdığı ve incelediği binlerce konunun yanında, bu dünyadan geçen bir hakikat arayıcısının izlerini ve bu izlerin güzergâhını sunuyor okuyucularına. Bu, hakikate ulaşmak için çekilen çilelerin uzun soluklu serüveninden küçük de olsa bir pay alabilmeniz dileğiyle...

Ali Değermenci

17 Kasım 2019 / Şişli Kurtuluş

YENİ BASKI İÇİN ÖNSÖZ

Yağmurlu bir gündü, Teoman Hoca ile Bebek'te gazeteci Kürşat Bumin'in cenazesinde buluşmuştuk. Cenaze merasiminden sonra orada bir yerde oturup sohbet etmiştik. Sohbet sırasında hastalığın kendisini çok yorduğunu, çok zorluklar çektiğini anlatırken, "Ölümü bekliyorum, ona hazırım ama beni düşündüren eşim Piyeret... Onun hastalığında yanında olmam gerekiyor. Onun için biraz daha yaşamak istiyorum" demişti.

Çalıştığım gazete için kendisiyle bir röportaj yapmıştım. Sultanahmet civarında bir medresenin avlusunda uzun bir süre geçirmiştik. Röportaj bitmiş, biz sohbete devam etmiştik. Sohbeti o kadar güzel ve o kadar samimiydi ki huzur vermişti. Kitaplarını daha önce okuyup çok sevdiğim için kendisine orada; "Hocam, sizin hayatınızı ve tanıklıklarınızı bir kitap haline getirmek istiyorum" demiştim. Hoca biraz düşündükten sonra teklifimi kabul etti. Ve biz her hafta buluştuk, saatler süren söyleşiler yaptık. Hocanın sağlık durumu el verdiğince... Bazen hastaneye yatıyor, bazen eşinin rahatsızlığı nedeniyle yanında oluyor, bazen TRT 2'deki programları yürütüyor, bazen de Cumhurbaşkanlığı kurulundaki görevi nedeniyle Ankara'ya gidiyordu. Söyleşilerimiz aralıklarla sürüp gitti ve 100 saate yakın bir süre devam etti.

2020 yılı Ocak ayında kitabın ilk baskısını yaptık. Hoca, kitabı gördükten sonra bir nebze rahatladı ama hastalık onu ciddi anlamda etkiliyor ve hareket etmesini zorlaştırıyordu. 6 Aralık 2021 tarihinde dünya hayatındaki süresini tamamlayıp öteki dünyaya göç etti.

Teoman Duralı Türk felsefesine büyük katkılar yapmış; kendi alanında çok özel alanlara girmiş; Anadolu'nun tarihine, kimliğine, insanına derinden bağlı kalmış; Türk kültürüne ve diline olan aşinalığı ile çağının felsefecileri arasında büyük farklar yaratmış bir kişi idi.

Batı Felsefesindeki derin bilgisinin yanı sıra İslam ve Doğu Felsefesine olan aşinalığı ile de öne çıkmıştı. Batı uygarlığını çok iyi bildiği için onu

ciddi bir eleştiri süzgecinden geçirmişti. Hem İbn Sînâ, Farabî, Gazalî gibi klasik İslam düşünürlerinden hem de Kant, Descartes, Nietzsche, Spengler gibi Batılı filozoflardan beslendi. Doğu ve Batı Felsefesini veri alarak yeni bir düşünce biçimini ortaya çıkarmak için hayatı boyunca büyük çaba gösterdi. Batı düşüncesinin Aydınlanma diyalektiğine çok sert tavır alırken, Aydınlanmanın insanın anlam arayışını yok ettiğini, insanı makineleştirdiği eleştirilerini yaptı.

İnsanlığın bir “medeniyet buhranı” yaşadığını, teknolojik ilerlemenin manevi temelleri zayıflattığını, insanlığın derin bir buhrana girdiğini dile getirdi. Hocanın bu düşüncesinin yaşadığımız bu günlerde çok daha net bir şekilde görüldüğünü biliyoruz.

Türk modernleşmesinin baskıcı, sert, yukarıdan aşağıya ve toplumdan ciddi anlamda kopuk olduğunu, Anadolu halkının tarihinden, dininden ve geleneklerinden uzaklaştığını söylerken; özgün bir medeniyetin “kendi köklerinden kopmadan” kurabileceği düşüncesini hep savundu. Bunu yaparken, Türkiye’nin tarihsel müktesebatı ile dünyaya yeni bir medeniyet tasavvuru sunabileceği kanaatinde idi. Doğu ve Batı felsefelerinden yeni analizler yaparak buraya, kendine has bir felsefe inşa etmeye çalışmıştı. İşte hocayı hoca yapan da yeni bir dil ve yeni bir düşünme biçimi için var gücü ile çalışmasıydı.

Aradan geçen bu kadarcık süre içinde Teoman Hoca’yı çok özlediğimi söylemem gerekiyor. Yaşasaydı onunla günlerce sohbet etmek, onu dinlemek ve hayata dair tecrübelerinden faydalanmayı çok isterdim. Ama takdir-i ilahi, hoca bu dünyadaki süresini tamamlayıp göç etti bu fani dünyadan.... Oğlu Deniz Bey, kızı Elif Hanım ile her buluştuğunuzda hocayı anıp onun hakkında konuşmalarımız bir hayli hüzünlü olsa da onun bize bıraktığı tecrübelerle kendisini yad ediyoruz. Bu da bir teselli oluyor benim için.

Hoca hayatımda tanıdığım en centilmen, nazik, zarif insanlardan birisi idi. Zarafeti ile beni hayran bıraktı, yüce ahlakı ile kalbimden büyük bir yeri oldu. Dünyanın dört bir tarafına ve Anadolu’nun ücra köylerine yaptığı gezileri bir masal edasıyla anlatmasını zihnimden hiç çıkaramıyorum. Onun anıları, gördükleri, anlattıkları bir ders gibiydi. Giyim kuşamındaki titizliği ve estetiğini bir başkasında göremedim. Annesi Hilda’ya, eşi Piyeret’e, çocukları Deniz ve Elif’e derin bağlılığı ile nev-i şahsına münhasır bir baba idi. Televizyonda ve konferanslarında geniş kitlelere tadı damakta kalan anlatımları ile yıllarca hafızalardan silinmeyecek izler bıraktı.

Kitap Timaş Yayın Grubu tarafından yeniden basılıyor. *Öyle Geçer ki Zaman/ Teoman Duralı Kitabı* yeni bir baskı ile okuyucuların karşısına tekrar çıkıyor. Geniş kitlelere kitabın yeniden ulaşacak olmasının bana, Deniz Bey’e ve Elif

Hanım'a büyük bir heyecan verdiğini görüyorum. Yeni baskı için Timaş Yayın Grubu Yönetim Kurulu Başkanı Osman Okçu Bey'e ve yayınevindeki tüm arkadaşlara bu süreçte bize verdikleri samimi destekten ötürü teşekkürlerimi sunmam gerekiyor.

Teoman Duralı Hoca'yı özlem, saygı ve minnetle anıyorum. Allah rahmetini ondan esirgemesin.

ALİ DEĞERMENCİ

15 Ekim 2025 / Şişli

ÖYLE GEÇER Kİ ZAMAN

I

Öyle geçer ki zaman
Seni unutmak ne mümkün
Gençlik günlerimizde ömür dediğin
Halıymışcasına sonsuza uzayagiden
Meğer bir göz açıp kapama kadarmış
Öte âlemde ne zaman ne mekân varmış
Mezcolmuşcasına dumanlaşırız
Kenetlenmiş hâlde Tengriye ağız
Yitirilmedik ne kaldı bana
Varlığımdan başka
Varoluşum sudur etmiş Varlıktan
Domuzdur aslını inkâr eden
Yeni bir hayat arıyorum kendime
Dünya dar gelir oldu artık bendenize
Kalmadı keşfedilmedik ufukötesi
Merâk eder olduk âhireti
Çıksak ya bi'fasıl Ağrıya
Yaklaşmış olmazmıyız semâvâta
Gözümde tüter oldun zamanla
Benden ufuk misâli habire uzaklaştın yaklaştığımda sana

II

Varlığım varlığına olsun armağan
Nasıl olsa değilmi Varlık özü bütün varlıkların
Melekler bir tarafta
Nebatât ile hayvanât öbür cenahta
Bense kalakalmışım arafta
Mağaranın dip duvarındaki gölge oyunlarına gözlerini dikmişsin
Tabii ki yaşamadan vazgeçemezsin
Bilirsen taşradadır aslın
Bu kere hayata kulaç atarsın
Buz kesen pınar suyuyla
Almışım âbıdestimi son ânımda
Çakmışım vedâmı zamanlı – mekânlı evrene
Kelimeyişehâdet yeliyle yelken açıyorum zamansız – mekânsız âleme
Heyhât öyle geçer ki zaman
Seni unutmağa varımı imkân

Teoman Duralı

23 mart 2015

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİ SAVAŞCI MİLLETİN İZDİVÂCI

Büyükbabası (Şaban Şükrü) ile babası (İdris), Gümölcine 1878

BÜYÜK BULUŞMA

Birçok insaniğin yol haritası niteliğinde önemli ayrıntılarla dolu güzel bir söyleşiye adım atarken önce, sizi siz yapan özelliklerin başında gelen unsurdan, ailenizden bahsedebilmisiniz?

Büyükbabam Rumeliden İstanbula geldikten sonra medreseye gönderiliyor. Oradan mezun oluyor. Abdülhamit Han devrinde ceza kanunu değişince hukuk fakültesine başlıyor. Hukuk fakültesini bitirince de babannemle evlendiriliyor. Tipik Türk geleneği, babamın atalarında birden fazla kadınla evlenen yok. Kadınlar dışarıdan gelir, erkekler hep Osmanlı hânedânı gibi, Türk çizgisini takib etmişlerdir. Öyle göz göze, kaş kaşa gelme, aşkumeşk filan yok aralarında. Babannemin atası Halepte şehid edilmiş. Evin büyüğü babamın dayısı, büyükbabamla yakın arkadaş. Bacısını bu adama uygun görüyor ve onunla evlendirmeği kararlaştırıyor. Büyükbabam da kabul ediyor. Babannem evlendiği güne değin kocasını görmemiş. İlk defa karşılaştığında, dehşete kapılıyor. Kendinden çok yaşlı çünkü. Babannem anneme “ömrümüzde bir defa olsun münâkaşa, kavga gürültü olmadı. Evlendiğim gün ‘bu adamla nasıl bir ömür geçiririm’ diye düşünürken onu öylesine sevdim ki, anlatılır gibi değil; bu adam hayatımda bana bir kere kötülük etti, o da ölmekle” demiş. Çok zorlu bir hayat geçirmişler. İmparatorluk çöküyor. İşğâl edilen yerlerden kaçıyorlar. Şamdan Halebe, Halepten Maraşa, Maraştan İstanbula... Savaş bir türlü bitmiyor. Aralarındaki dayanışmaysa asla zayıflamıyor.

Evlendikten hemen sonra büyükbabamın Selânik vilâyetinin bir kazasına, Langazaya Ağır Ceza reisi olarak tayini çıkıyor. Babam orada dünyaya geliyor. Büyükbabamın babası Gümölcine müftüsüydü; onun da ataları Kırcaali havalisinde mültezimdiler. Devletin sizi belli bir araziye yönetmekle görevlendirmesi, iltizam. Osmanlı, Türk olan yörelerden asker alır, olmayanlardan almazdı. Selçukluda da bu böyleydi. Türk savaşı, savaşmadığı zamanlarda da rençberlik edip toprağını sürer. Haber gelir, padişah orduyu topluyor, sefer

var diye. Mültezim idâresindeki erkekler silâh altına alınır ve bunlar ordunun esâsını teşkil eder, Yeniçeriler etmez. Yeniçeri, padişahın Hassa alayıdır.

Büyükbabamın ataları hep Avşardırlar. Daha önce bir efsâneye göre Kırımdan, başka bir efsâneye göre de, Osmanlının neredeyse bütün Türkmen ahalisi gibi, Konya ile Aksaray civarından gelmişler. Karadenizdeki Türkler, meselâ Trabzondakiler de böyledir. Rumelidekilere de Konyarlı adı verilir.

Bundan on küsur yıl önce, son derece yobaz bir gazetede —adını unuttum—, “Dönmelerin İhâneti” diye uzun bir yazı vardı. Büyük Millet meclisine girmiş dönmelerden bahsediyordu. 1954 – 1955 meclis albümünde babamın adının altında Selânik yazılıdır. Adam ona bakarak babamı Sebataycı olarak mimleyip hâin saydıklarının arasına katmış. Bir kere Selânikli değil, Langazada doğmuş. Langaza Selâniğin kazası. Büyükbabam Langazalı da değil. Orada görevli. Baba tarafı atalarımın memleketi yoktu. Hep memurdular. Memurun memleketi olmaz. Nereye tayin olunmuşlarsa, çoluk çocukları da orada dünyaya gelmişler.

Selânikte Türkler de vardı.

Dediğim gibi, büyükbabam görevliydi; oralı değildi. İlgisi yok. “Bu herifin bir nebze şerefi varsa karşıma çıksın” diye haber saldım. “Kozlarımızı paylaşalım, mahkemeye falan vermeyeceğim; erkek erkeğe...” Ama çıkmadı ortaya. Bunu gazetenin sâhibine de söyledim.

Dedeniz sonra nereye gidiyor?

Sonra Langazadan İstanbula geliyor, buradan da Şama, Ağır Ceza reisliğine tayin ediliyor. Yaylı arabayla, karı, koca ve iki çocuk, babam ve bacası büyükhalam, bir buçuk ayda Şama gidiyorlar. Tarih 1913. Aynı adam, yâni babam 1958de İstanbuldan Şama bu sefer uçakla bir buçuk saatte varıyor. Düşününüz! Bir ömürdeki değişime bakınız. Yalnızca buranın değil, dünyanın, insanlığın hepten değiştiği bir zaman dilimi. Tarihte bunca ilgi çekici başka hiçbir dönem daha yoktur. İnsanlığın geçmişi üç yüz binse, onca yıldır insanlar dış güçlü, çoğunlukla hayvanların çektiği taşıtlarla hareket etmişler. Artık bunlar, birdenbire kendikendine hareket eden nesnelerle yer değiştirmeye başlamıştır. İnanılmaz bir şey bu. Büyükkedem ile babamın babasının babası ve ondan altı yüzyıl önce yaşamış atası arasında önemli bir yaşama tarzı farkı yoktu; ama büyükbabamın babası ile büyükbabam arasındaki yaşama tarzı farkı dünyalar kadar olmalı. Büyükbabam önünde sonunda araba, uçak, tren v.s. görmüştür. Benden iki, üç nesil büyük olan bu insanlar arasında yetiştim. Aralarında Abdülhamit zamanından gelip 1880lerin sonlarında, 1890larda, 1900 başlarında doğanlar vardı. 1910lar babamın ve hocalarımın nesliydi.

Velhâsıl, büyükbabam ardından Halebe, Müddeiumumî ve Tekel reisi olarak tayin ediliyor. Halep, 1917de İngilizlerin işğaline uğrayınca, oradan Maraşa kaçıyorlar. Babam Şamda Alman okuluna veriliyor. Anaokulu türünden bir yer olmalı. Halebe geldikten sonra da Fransız okuluna gönderiliyor. Maraşta da, bir tek, Ermeni okulu var. Bu sefer de onlarınkine gidiyor. Kafasında Ermeniceden, Fransızcadan, Almancadan o okullarda öğrendiği üç, beş cümle kalmıştı. Maraştan tekrar İstanbula geliyorlar ve mütâreke dönemini orada geçiriyorlar.

Babam çok yaramaz bir çocukmuş. Bir yerden bulduğu bir çekmeceyle Haydarpaşada suya giriyor. Yanından bir gemi geçerken onun dalgasıyla devrilip suda kalıyor. Apar topar çıkarıyorlar. O zaman bezden elbise yok, kâğıttan yapmışlar. Kâğıtlar da üstünde eriyince çırlıçıplak kalmış. Babannem çok sertti. Bir fasıl da evde dayak yiyor.

1920de Ankara hükümeti kuruluyor. Bunun üzerine, büyükbabamı İstanbul'dan alıp Kütahyaya Ağır Ceza reisliğine getiriyorlar. Babam İstiklâl harbini Kütahyadan seyrediyor, düpedüz seyrediyor. Çocuklar, meydan muhârebelerini tepelerden, bulabildikleri yerlerden tiyatro, sinema misâli izliyorlar.

Babam 1927de Kütahyada liseden mezun oluyor. Cumhuriyet yeni kurulduğunda adama ihtiyaçları var, elde yetişmiş insan yok. İyi dereceyle mezun olan lise çıkışlıları yurtdışına gönderiyorlar. Babam bu meyânda mühendislik okumak üze, Almanyaya, Chemnitz adlı şehre gider. Burası Almanyanın güney doğusunda, bir Saksonya şehri. Çek hududuna yakın bir sanayi merkezi.

Bir yıl Almanca derslere giriyor. 1927 veya 1928de annemle tanışıp 1930da evleniyor. 1931de ağabeğim orada dünyaya geliyor. 1933te babam Chemnitz'teki okulundan ayrıлып yüksek mühendis olmak üze Berline gidiyor. O tarihlerde mühendislikler henüz üniversite değil; yüksekokuldu. Bizde de öyleydi. Meselâ İstanbul Teknik mektebi diye geçerdi. Bunlar, 1945ten sonra üniversiteleşmişlerdir. Bir yıl okuduktan sonra Berlin Teknik mektebinden mezun olup askerliğini yapmak üze Türkiye'ye dönüyor. Annem ağabeğimle Almanyada kalıyor.

Ağabeğim doğduğunda Alman vatandaşı olarak kayda geçiyor. Kanun gereği Almanyada doğanlar vaftiz edilirler. Bu yüzden ağabeğim çifte takdis olmuş bir kişiydi. Hem vaftiz oldu hem de buraya gelince sünnet edildi. Hem Hz. İsa'ya, hem Hz. Muhammed'e yâr oldu demek. O tarihte, 1933ün ocağında Almanyadaki seçimleri Adolf Hitler'in önderliğindeki Milli Toplumculuk —Frenkcesiyle nasyonal sosyalist— Partisi kazanır. Naziler işbaşına gelince Alman vatandaşı olma şartlarını değiştirdiler. En az 1800e değin ailenizde, atalarınız arasında Yahudi olmama şartı getirmişler. Demekki 1931 ila 1850 arasında anne ve baba